

إعراب المضاف إليه

الخليفة والغلام الذكي

سمع أحدُ الخلفاء عن ذكاء غلامٍ لأحدِ العرب، فأراد أن يختبره وكان بيتُ الغلام قريباً منه. وفي يوم خرج الخليفةُ إلى بيتِ الغلام، ولما وصل إليه سأل العربيُّ عن ولده، فقال له بخير يا أمير المؤمنين، إنه قادمٌ الآن للسلام عليك. ثم جاء الغلامُ وسلّم على الخليفة، فسأله الخليفة: أى البيتين أجمل بيت الخليفة أم بيت أبيك؟ فأجاب الغلامُ: إذا كان الخليفةُ في بيت والدى فبيتُ والدى أجمل. سُرَّ الخليفةُ من ذكاء الصبي وأمر له بجائزة.

(بتصرف من: مبادئ قواعد اللغة العربية للصف السادس الابتدائي)

مناقشة للفهم

١ - أين خرج الخليفة؟

٢ - ما سبب سرور الخليفة؟

اقرأ

١ - سمع أحدُ الخلفاء عن غلام.

الدرس الثاني

أ - النَّصُّ (١٢)

هِجْرَةُ الْعُلَمَاءِ إِلَى الْخَارِجِ¹⁷

لَقَدْ إِزْدَادَتْ هِجْرَةُ الْعُلَمَاءِ وَرِجَالِ الْإِحْتِصَاصِ إِلَى الْخَارِجِ فِي الْمُدَّةِ الْأَخِيرَةِ، فَأَحْدَثَ ذَلِكَ مُشْكَلَةً كَبِيرَةً كَانَتْ لَهَا نَتَائِجٌ سَيِّئَةٌ بِالنِّسْبَةِ لِهَذِهِ الدُّوَلِ. وَمِمَّا يَزِيدُ الْمُسْكَلَةَ سُوءًا أَنَّ بَعْضَ الدُّوَلِ الْعَرَبِيَّةِ كَالْوَلَايَاتِ الْمُتَّحِدَةِ تَقُومُ بِاسْتِعْمَالِ أَسَالِيبِ الْإِعْرَاءِ لِاسْتِخْدَامِ الْأَطِبَّاءِ وَالْمُهَنْدِسِينَ وَالْخُبْرَاءِ الْفَنِيِّينَ وَالْبَاحِثِينَ وَغَيْرِهِمْ. وَنَتِيجَةً لِذَلِكَ تَجْمَعُ فِي الْوَلَايَاتِ الْمُتَّحِدَةِ عَدَدٌ كَبِيرٌ مِنَ الْأَدْمِغَةِ الْمُسْتَوْرَدَةِ مِنْ كَافَّةِ أَنْحَاءِ الْعَالَمِ.

وَيَعْدُ الرِّيحُ الْمَادِّيُّ مِنْ أَهَمِّ الْأَسْبَابِ الَّتِي أَدَّتْ إِلَى هَذِهِ الْهِجْرَةِ إِذَا أَنْ رَاتِبَ الْمُوظَّفِ فِي الْوَلَايَاتِ الْمُتَّحِدَةِ الْأَمْرِيكِيَّةِ أضعافُ رَاتِبِهِ فِي أَيِّ بَلَدٍ آسِيويٍّ أَوْ عَرَبِيٍّ وَبِالإِضَافَةِ إِلَى ذَلِكَ، فَإِنَّ فُرْصَةَ الْعَمَلِ لِلإِحْتِصَاصِيِّينَ أَحْسَنُ بِكَثِيرٍ فِي أَمْرِيكَا مِنْهَا فِي آسِيَا وَالْعَالَمِ الْعَرَبِيِّ.

وَهُنَاكَ أَسْبَابٌ أُخْرَى نَذَكُرُ مِنْهَا: عَدَمُ الإِسْتِقْرَارِ السِّيَاسِيِّ وَالِإِقْتِصَادِيِّ، وَعَدَمُ وُجُودِ تَخْطِيطِ تَرْبِيويٍّ أَوْ عَدَمِ تَقْدِيمِ الإِحْتِرَامِ الْكَافِي لِلْعُلَمَاءِ وَالْمُفَكِّرِينَ فِي كَثِيرٍ مِنَ الدُّوَلِ الْآسِيويَّةِ وَالْعَرَبِيَّةِ. وَبِالرَّغْمِ مِنْ أَنَّ بَعْضَ الدُّوَلِ النَّامِيَّةِ فِي الشَّرْقِ فِي السَّنَوَاتِ الْأَخِيرَةِ، بَدَأَتْ تَتَّخِذُ بَعْضَ الإِجْرَاءَاتِ الضَّرُورِيَّةِ لِلْحَدِّ مِنْ هِجْرَةِ الْعُلَمَاءِ وَالْمُفَكِّرِينَ فَإِنَّنَا لَانْزَالُ نَجْدُ نِسْبَةً كَبِيرَةً مِنَ الطُّلَّابِ الشَّرْقِيِّينَ يَتَخَرَّجُونَ مِنَ الْجَامِعَاتِ الْأَمْرِيكِيَّةِ وَلَا يَعُودُونَ إِلَى بِلَادِهِمْ.

¹⁷ Abboud, a.g.e., Part II, s. 450-451.

ب - مُفْرَدَاتُ النَّصِّ

- ازْدَادَتْ "arttı" (mâzi/dişil); (ازْدَادَ-يَزْدَادُ), (زود)
- رِحَالُ الْإِحْتِصَاصِ "uzmanlar" (isim tamlaması/çoğul); (م رِحَالُ الْإِحْتِصَاصِ)
- الْخُبْرَاءُ "uzmanlar" (isim/çoğul); (م خُبْرَاءُ)
- الْفَنِّيُونَ "sanatçılar/teknik elemanlar" (ism-i nisbet/çoğul); (م فَنِّيُّونَ)
- الْبَاحِثُونَ "araştırmacılar" (ism-i fâil/çoğul); (م بَاحِثُونَ)
- الرَّيْحُ "ilerlemez" (masdar/isim); (رَيْحٌ-يَرْيَحُ)
- وَتَبِيحَةٌ لِذَلِكَ "bunun bir sonucu olarak" (deyim);
- أَدَّتْ إِلَى "ilerlemez" (mâzi/dişil); (أَدَّى-يُؤَدِّي), (أدى)
- رَاتِبُ الْمُوظَّفِ "görevli/memur maaşı" (isim tamlaması);
- عَدَمٌ "yokluk, olumsuzluk" (isim);
- تَحْطِيطٌ تَرْبَوِيٌّ "eğitim projesi" (sıfat tamlaması);
- الدُّوْلُ النَّامِيَّةُ "gelişmekte olan ülkeler" (sıfat tamlaması/dişil/çoğul);
- نَامٌ "gelişen, gelişici" (ism-i fâil); (نَمًا-يَنْمُو), (نمو)
- يَنْخَرِّجُونَ مِنْ "ilerlemez" (muzâri/çoğul); (يَنْخَرِّجُ-يَنْخَرِّجُ), (خرج)

ج - الْأَسْئَلَةُ عَنِ النَّصِّ

- ١ - أي شيء ازداد في الآونة الأخيرة؟
- ٢ - كيف نتائج هجرة العلماء إلى الخارج؟
- ٣ - ما أسماء المهن التي تقوم الولايات المتحدة باغرائها؟
- ٤ - من أين يأتي العلماء إلى الولايات المتحدة؟
- ٥ - ما أهم الأسباب التي أدت إلى هذه الهجرة؟
- ٦ - كيف راتب الموظف في الولايات المتحدة الأمريكية؟
- ٧ - ما الأسباب الأخرى لهجرة العلماء؟
- ٨ - ماذا تفعل بعض الدول النامية في الشرق لحدِّ هذه الهجرة؟
- ٩ - كيف فرص العمل للاختصاصيين في أمريكا؟

١٠ - ما الفكرة الرئيسة لهذا النص بالنسبة لك؟

د - ملاحظاتٌ نحوِيَّةٌ: الإضافة (٢)

İSİM TAMLAMASI (2)

İsim tamlamaları, bazen ikiden fazla sözcükten de meydana gelebilir.

* (صَفْحَةُ كِتَابِ الطَّالِبِ) “-Belli bir- öğrencinin kitabının sayfası”,

(صَفْحَةُ) “sayfa”, mudâf;

(كِتَابِ) “kitap”, mudâf, aynı zamanda mudâf ileyh;

(الطَّالِبِ) “-belli- bir öğrenci” mudâf ileyh

* (صَفْحَةُ كِتَابِ طَالِبٍ) “-Herhangi bir- öğrencinin kitabının sayfası”

(صَفْحَةُ) “sayfa”, mudâf;

(كِتَابِ) “kitap”, mudâf, aynı zamanda mudâf ileyh;

(طَالِبٍ) “-herhangi- bir öğrenci” mudâf ileyh.

İsim tamlamasında mudâf “el” takısı almaz. Mudâf olan sözcük, mudâfun ileyh’ten dolayı belirli hâle gelir. Örneğin, (بَابُ الصَّفِّ) “sınıfın kapısı” tamlamasında (بَابِ) “kapı” sözcüğü, “el” takısı olmamasına rağmen belirlidir. Çünkü herhangi bir kapı değil, sınıfın kapısıdır.

ه - تَحْلِيلُ بَعْضِ جُمَلِ النَّصِّ

١ - لَقَدْ إِزْدَادَتْ هِجْرَةُ الْعُلَمَاءِ وَرِجَالِ الْإِخْتِصَاصِ إِلَى الْخَارِجِ فِي الْمُدَّةِ الْأَخِيرَةِ، فَأَحْدَثَ ذَلِكَ مُشْكِلَةً كَبِيرَةً كَانَتْ لَهَا نَتَائِجٌ سَيِّئَةٌ بِالنِّسْبَةِ لِهَذِهِ الدُّوَلِ.

“Son zamanlarda bilim adamlarının ve uzmanların yurddışına göçü arttı. Bu durum, bu ülkeler açısından sonuçları kötü olan büyük bir problemi ortaya çıkardı.”

Bu cümle, (لَقَدْ) edâtıyla te’kîd edilmiş bir fiil cümlesidir. Cümlenin fâili (هِجْرَةُ) “göç” sözcüğüdür. Bu sözcük mudâf konumundadır ve iki adet mudâf

ileyh almıştır. Birinci mudâf ileyh: (الْعُلَمَاءُ) “bilginler”, ikincisi: (رِجَالٍ) “adamlar” sözcükleridir. Ancak ikinci mudâf ileyh olan (رِجَالٍ) sözcüğü aynı zamanda (الِإِخْتِصَاصِ) “uzmanlık” sözcüğünün mudâfidir. Dolayısıyla, (هِجْرَةٌ) “uzmanlık adamlarının/uzmanların göçü” şeklinde zincirleme bir isim tamlaması karşımıza çıkmaktadır. Öyleyse, bu fiil cümlesinin iki tane fâili (öznesi) vardır:

1) (هِجْرَةُ الْعُلَمَاءِ) “bilginlerin göçü”, 2) (هِجْرَةُ رِجَالِ الْإِخْتِصَاصِ) “uzmanlık adamlarının /uzmanların göçü”dür.

(فَأَحْدَثَ ذَلِكَ مُشْكِلَةً كَبِيرَةً) cümlesi ise bir fiil cümlesidir. Bu cümlenin fiili (مُشْكِلَةً) “ortaya çıkardı”, fâili, (ذَلِكَ) “şu, o/bu durum” mef’ûl bih ise, (أَحْدَثَ) “problem”dir. Nesne belirsiz olduğu için “bir problem” şeklinde tercüme edilebilir, sıfatı olan (كَبِيرَةً) “büyük” sözcüğü ile de “büyük bir problem” olarak Türkçeye çevrilebilir.

٢- وَنَتِيجَةً لِذَلِكَ تَجْمَعُ فِي الْوِلَايَاتِ الْمُتَّحِدَةِ عَدَدٌ كَبِيرٌ مِنَ الْأَدْمِعَةِ الْمُسْتَوْرَدَةِ مِنْ كَافَّةِ أَنْحَاءِ الْعَالَمِ.

“Bunun bir sonucu olarak, Amerika Birleşik Devletleri’nde, dünyanın dört bir tarafından ithal edilen çok sayıda beyin toplanır.”

Cümlenin başında yer alan (وَنَتِيجَةً لِذَلِكَ) “bunun bir sonucu olarak” ifadesi deyimdir. Cümlenin temel ögesi olan fiil ise bu deyimden gelmiştir. Cümle, fiil cümlesidir. (تَجْمَعُ) “toplanır” sözcüğü mâzi/dişil bir fiildir. Fâil, ilk bakışta (عَدَدٌ) “sayı, adet” gibi görünse de, aslında (عَدَدٌ كَبِيرٌ مِنَ الْأَدْمِعَةِ) “dünyanın dört bir tarafından ithal edilen çok sayıda beyin” şeklindeki ibarenin tamamıdır.

٣- وَبِالرَّغْمِ مِنْ أَنْ بَعْضَ الدُّوَلِ النَّامِيَةِ فِي الشَّرْقِ فِي السَّنَوَاتِ الْأَخِيرَةِ، بَدَأَتْ تَتَّخِذُ بَعْضَ الْإِجْرَاءَاتِ الضَّرُورِيَّةِ لِلْحَدِّ مِنْ هِجْرَةِ الْعُلَمَاءِ وَالْمُفَكِّرِينَ فَأَنَّا لَأَنْزَالُ نَجْدُ نَسْبَةً كَبِيرَةً مِنَ الطُّلَّابِ الشَّرْقِيِّينَ يَنْخَرِجُونَ مِنَ الْحَامِعَاتِ الْأَمْرِيكِيَّةِ وَلَا يَعُودُونَ إِلَى بِلَادِهِمْ.

“Son yıllarda, bilim adamları ve düşünürlerin göçünü sınırlamak için zorunlu bazı icraâtlar yapmaya başlayan Doğu’da gelişmekte olan bazı ülkelere rağmen, hâlâ Amerikan üniversitelerinden mezun olan Doğulu öğrencilerden büyük bir oranın ülkelerine geri dönmediğini görüyoruz.”

Asıl cümle kalıbı (بَدَأَتْ تَتَّخِذُ) “edinmeye/yapmaya başladılar” fiilleri ile başlamaktadır. Fakat ondan önce gelen ibare bir durumu ifade etmek için kullanılmıştır. (وَبِالرَّغْمِ مِنْ أَنْ) “-e rağmen” anlamındadır ve sonrasındaki sözcükleri anlamlandırır. (بَعْضَ الْإِجْرَاءَاتِ) “bazı icraâtlar/uygulamalar” nesnedir, (فَأَنَّ) (الضَّرُورِيَّةِ) “zorunlu” (الْإِجْرَاءَاتِ) sözcüğünün sıfatıdır. “şüphesiz biz” ifadesiyle yeni bir cümle daha başlatılmaktadır. Bu bir isim cümlesidir ve (فَأَنَّ) bu cümlenin mubtedâ’sıdır. (لَا نَزَالَ نَجِدُ) “hâlâ buluruz/karşılaşırız” fiilinden itibaren de haber’dir. (نَسَبَةً) “oran” sözcüğü (نَجِدُ) fiilinin nesnesi, (كَبِيرَةً) “büyük” sözcüğü de bu nesnenin sıfatıdır. (الشَّرْقِيِّينَ) “Doğulular”, (الطُّلَّابِ) “öğrenciler”in sıfatıdır. Daha sonra gelen (لَا يَعُودُونَ) “geri dönmezler” fiilinin fâili de (الطُّلَّابِ)’dır.

٤ - وَيُعَدُّ الرَّبْحُ الْمَادِّيُّ مِنْ أَهَمِّ الْأَسْبَابِ الَّتِي أَدَّتْ إِلَى هَذِهِ الْهَجْرَةِ إِذَا أَنْ رَاتِبَ الْمُوظَّفِ فِي الْوَلَايَاتِ الْمُتَّحِدَةِ الْأَمْرِيكِيَّةِ أضعَافُ رَاتِبِهِ فِي أَيِّ بَلَدٍ آسِيَوِيٍّ أَوْ عَرَبِيٍّ وَبِالإِضَافَةِ إِلَى ذَلِكَ، فَأَنَّ فُرْصَ الْعَمَلِ لِلإِخْتِصَاصِيِّينَ أَحْسَنُ بِكثِيرٍ فِي أَمْرِيكَا مِنْهَا فِي آسِيَا وَالْعَالَمِ الْعَرَبِيِّ.

“Bu göçe yol açan en önemli nedenin maddî kâr olduğu kabul edilir. Zira, Amerika Birleşik Devletleri’nde memur maaşı, herhangi bir Asya veya Arap ülkesindekinden kat kat daha fazladır. Buna ek olarak, uzmanlar için Amerika’daki iş fırsatları, Asya ve Arap dünyasındakinden çok daha iyidir.”

Bu cümle edilgen (mechûl) yapıdaki (يُعَدُّ) “kabul edilir, sayılır” muzâri fiiliyle başlamaktadır. (الرَّبْحِ) “kâr” nâ’ibu’l-fâ’il (edilgen cümlede fâil yerine geçen sözcük) olarak adlandırılır. (الْمَادِّيُّ) “maddî” sözcüğü nâ’ibu’l-fâ’il’in sıfatıdır. (أَهَمُّ الْأَسْبَابِ) “sebeplerin en önemlisi/en önemli neden” bir isim tamlamasıdır. İlk sözcük mudâf, ikincisi mudâf iley’dir. (الَّتِي أَدَّتْ إِلَى) “yol açan” ifadesindeki ism-i mavsûl, (الْأَسْبَابِ) “nedenler, sebepler”

sözcüğüne bağlıdır ve sila cümlesi bu sözcüğü nitelemektedir. (إِذَا أَنْ) “zira, çünkü” şeklinde tercüme edilebilir. (رَاتِبَ الْمُوظَّفِ) “memurun maaşı/memur maaşı” isimtamlaması formatında mubtedâ’dır. Haber, (أَصْعَافُ رَاتِبِهِ فِي أَيِّ بَلَدٍ) “herhangi bir Asya veya Arap ülkesindekinden kat kat daha fazladır” ibaresidir.

(فُرْصَ الْعَمَلِ) “buna ek olarak” anlamına gelen bir deyimdir. (وَبِالإِضَافَةِ إِلَى ذَلِكَ) “iş fırsatları” mubtedâ, (أَحْسَنُ) “daha güzel, daha iyi” sözcüğü ism-i tafdil formatında haberdır. (أَحْسَنُ بِكَثِيرٍ) “çok daha iyidir” anlamındadır. Daha sonra gelen (مِنْ) “den, dan” harf-i cerrihle iki durum arasında karşılaştırmaya gidilmiştir.

٥- وَهُنَاكَ أَسْبَابٌ أُخْرَى نَذَكُرُ مِنْهَا: عَدَمُ الإِسْتِقْرَارِ السِّيَاسِيِّ وَالِإِقْتِصَادِيِّ، وَعَدَمُ وُجُودِ تَخْطِيطِ تَرْبَوِيٍّ أَوْ عَدَمُ تَقْدِيمِ الإِحْتِرَامِ الكَافِي لِلْعُلَمَاءِ وَالْمُفَكِّرِينَ فِي كَثِيرٍ مِنَ الدُّوَلِ الأَسْيَوِيَّةِ وَالْعَرَبِيَّةِ.

“Sayabileceğimiz başka nedenler de vardır: Siyasî ve ekonomik istikrarsızlık, eğitim projesinin olmayışı, Asya ve Arap ülkelerinden bir çoğunda bilim adamlarına ve düşünürlere yeterli saygının gösterilmeyişidir.”

(هُنَاكَ) “orada” sözcüğü isim cümlesinin başında kullanıldığında “vardır” anlamına gelir. Anlam bakımından, tıpkı İngilizcedeki “there is/there are” gibidir. Yukarıdaki ilk cümleyi analiz ettiğimizde, (أَسْبَابٌ) “mubtedâ mu’ahhar” (sona ötelenmiş mubtedâ), (هُنَاكَ) “haber mu’evvel” (cümle başına gelmiş haber) şeklindedir. (أُخْرَى) “başka, diğer” sözcüğü, (أَسْبَابٌ)’ın sıfatıdır. (عَدَمُ الإِسْتِقْرَارِ) “istikrarsızlık”, isim tamlamasıdır. (عَدَمُ) olumsuzluk ifade eder “sızlık, sızlık” diye çevirilebilir. (السِّيَاسِيِّ) “siyasî” ve (الإِقْتِصَادِيِّ) “ekonomik” sözcükleri (الإِسْتِقْرَارِ) “istikrar”ın birer sıfatıdır. (وُجُودِ) “varlık” anlamındadır, (عَدَمُ) ile isim tamlaması oluşturunca “yokluk, bulunmama” anlamına gelir. (تَقْدِيمِ الإِحْتِرَامِ الكَافِي) “yeterince saygı sunulması/gösterilmesi, ifadesi başında (عَدَمُ) ile (عَدَمُ تَقْدِيمِ الإِحْتِرَامِ الكَافِي) “yeterince saygının gösterilmemesi” anlamındadır.